

однак, певні власні елементи, як, наприклад, головні убори у вигляді хутряних шапок або контушики, які почали виступати частіше аж у наступному столітті.

Джерела та література: 1. Czombor M., Podróż po Polsce, wyd.J. Ślaski, Warszawa 1861. 2. Центральний державний історичний архів України у Львові (ЦДІАУ). 3. Gutkowska-Rychlewska M., Historia ubiorów, – Kraków 1968. 4. Gołombiowski Ł., Ubiory w Polsce od najdawniejszych czasów aż do chwili obecnych sposobem dykcjonarza ułożone i opisane., – Warszawa, 1830. 5. Turnau I., Skórnictwo odzieżowe w Polsce XVI-XVIII wieku. – Wrocław, 1975. 6. Коршунова Т., Костюм в России с 18 до 20 века. – Ленинград 1983.

УДК 39:34-055.2(477.8),,18/19”

Валентина ДУЩАК

ЮРИДИЧНО-ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЖІНОК НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті аналізується цивільне законодавство Австрії та звичаєве право у сфері регулювання шлюбно-майнових відносин українців ХІХ – початку ХХ ст. права жінок найбільш повно простежуються у приватній (сімейній) сфері через особисті взаємини подружжя, майнові права у шлюбі, права спадкування і заповідання майна, правове становище після смерті чоловіка.

Ключові слова: Цивільний кодекс Австрії, Східна Галичина, Буковина, звичаєве право, жінка, придане, шлюб.

Валентина ДУЩАК

ЮРИДИЧЕСКИ-ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ЖЕНЩИН НА ЗАПАДНОУКРАИНСКИХ ЗЕМЛЯХ В ХІХ – В НАЧАЛЕ ХХ в.

В статье анализируется гражданское законодательство Австрии и обычное право в сфере регулирования брачно-имущественных отношений украинцев ХІХ – начала ХХ века. Права женщин наиболее четко прослеживаются в частной (семейной) сфере через межличностные взаимоотношения супругов, имущественные права в браке, права наследования и завещание имущества, правовое положение после смерти мужа.

Ключевые слова: Австрийское гражданское уложение, Восточная Галиция, Буковина, обычное право, женщина, приданое, брак.

Valentyna DUSHCHAK

THE LEGAL AND RIGHTFUL STATUS OF WOMEN IN WESTERN UKRAINE IN THE ХІХ – EARLY ХХ CENTURY

The article analyzes the Austrian civil law and customary law in the regulation of marriage and property relations of Ukrainian ХІХ - beginning of ХХ century. Women's rights more fully traceable in private (family) sphere through a personal

relationship of marriage, property rights in wedlock, inheritance rights and demise of the property, the legal position of woman after the death of her husband.

Keywords: the Civil law of Austria, Eastern Galicia, Bukovina, customary law, woman, dowry, wedlock.

Важливе значення для визначення місця і ролі жінки в суспільстві має її правове становище, яке визначає її права і обов'язки. На території західноукраїнських земель кінця XVIII – початку XX ст. права жінок визначалися державним законодавством і звичаєвим правом, які мали як спільні, так і відмінні положення щодо жіночих прав в сім'ї і суспільстві (громаді). Зважаючи на слабе вивчення цивільного законодавства Австрії і західноукраїнського звичаєвого права, хотілося б звернути більшу увагу на їх взаємодію і взаємодоповнення у сфері визначення і характеристики прав жінок, взявши за основу дослідження українську правосвідомість.

Після прилучення західноукраїнських земель до складу Австрії на них поступово було запроваджене австрійське законодавство. Австрійське право бере свій початок з глибокої давнини, але важливих змін воно зазнало у XVIII ст. під впливом ідей Просвітництва про рівність, про звільнення особи від опіки держави, про економічну свободу. Цей могутній духовний підйом сприяв критичному переосмисленню традиційних цінностей у сфері релігії, політики, права і культури. Завдяки йому у правовій науці виникла ідея кодифікації та заміни застарілого права єдиним і всеохоплюючим законодавством [15, с.208-209]. За період з 1704 по 1771 рр. в Австрії було видано чотири збірники законів і урядових розпоряджень. А у 1753 р. Марія-Терезія призначила комісійну комісію, яка уклала кодекс цивільних законів. Його громіздкість і спрямованість на римське право зазнали критики [14, с.117]. Тож, у 1796 р. був представлений на розгляд цісаря новий проект Цивільного кодексу К. Мартіні, що в значній мірі опирався на вчення і принципи раціоналізму. Цей кодекс і був введений у Галичині в 1797 р. [11, с.57-58]. Робота ж над загальним Цивільним кодексом була продовжена під керівництвом Ф. фон Целлера, який, будучи прихильником філософії Просвітництва, прагнув досягнути розумного компромісу між вимогами природного права і австрійською реальністю [15, с.244-245]. Робота цих двох правознавців над цивільним законодавством мала вагоме значення, оскільки дозволила йому в значній мірі випередити час, проголосивши ідею рівності громадян, яка передбачала і рівність статей. Цивільний кодекс Австрії вступив у дію 1 січня 1812 р., а на Буковині він був введений з 1 лютого 1816 р. [11, с.58].

Цивільний кодекс Австрії представляє значний інтерес для розуміння статусу жінки в тодішньому суспільстві, зважаючи на те, що навіть зберігаючи становий поділ австрійського суспільства, він у ст. 16 визначав загальну громадянську правоздатність, тим самим проголошуючи позастанову рівність громадян у приватному праві. Приналежність правоздатності всім громадянам від народження (ст. 28) або здобуття її разом з громадянством

(ст. 29-31) передбачала й її втрату через вислання або заміжжя (ст. 32), тим самим побіжно визнавалася наявність повної громадянської правоздатності і для жінок. Принциповим для австрійської монархії було проголошення рівності громадянських прав усіх релігійних конфесій, хоча спочатку із застереженнями, які за законом від 21 грудня 1867 р. були відмінені [12, с.8-12].

Перша частина Кодексу, регулюючи особисті права, значну увагу присвячує шлюбно-сімейним відносинам, регулювання яких було особливо складною справою для багатонаціональної Австрії. Ця складність і обумовила численну кількість компромісів, які мали забезпечити дотримання представниками різних віросповідань їх правил при офіційно панівному католицизмі, вони також мали забезпечити природно-правове розуміння сім'ї, цивільних прав, тобто втілити початки цивільного шлюбу. Тож правове визначення шлюбу було дане з його розуміння як цивільної угоди (ст. 44), але укладання самого шлюбу, загальні його правила, включаючи шлюбний вік, мали регулюватися церковним правом [13, с.131]. Водночас у Кодексі відчутне прагнення реалізувати, хай і формально, принципи правової рівноправності статей, але самі закони у багатьох випадках спиралися на середньовічні погляди на жінку як виробничо несамостійну особу, що істотно применшувало її права [10, с.97].

Характеризуючи шлюбно-сімейні відносини, Кодекс найперше визначав особисті відносини між подружжям: їх взаємні права і обов'язки, виключні права чоловіка та дружини. Так, ст. 90 вказує на відповідальність обох сторін подружжя за виконання подружнього обов'язку, вірності як фізичної, так і моральної, гідного ставлення їх один до одного, а також взаємодопомоги, яка теж передбачає матеріальну і моральну сторони (ст. 44, 91-92). Крім того, з суттю шлюбу пов'язана і вимога ст. 92 про спільне проживання подружжя [12, с.15,27-28]. Проте в австрійському праві існує ряд причин, які звільняють дружину від обов'язку слідувати за чоловіком при зміні проживання: якщо він незаконно залишає батьківщину, виселяється за межі держави, засуджений до позбавлення волі, вступив на військову службу або без обґрунтованих причин залишає місце, яке було визначене як місце спільного проживання у передшлюбному договорі [2, с.256].

Хоча проведена кодифікація права призвела до помітного зменшення юридичного значення звичаєвого права, норми якого зберігались у народній пам'яті у формі певних психологічних переживань, почуття правди і свідомості обов'язку чинити так, як велять звичаї. На схожих до юридичних норм засадах будувалися стосунки в сім'ї і за звичаєвим правом. Як церква, так і громада важливу роль в шлюбі надавали подружній вірності, засуджуючи невірність і зраду будь-кого з подружжя. Тож іноді навіть на весіллі молодий отримував від батьків настанови на вірність у шлюбі та взаємоповагу у подружньому житті [16, с.20]. Однак, незважаючи на це, випадки подружньої невірності не були рідкістю, оскільки частою умовою укладання шлюбу виступали не взаємна симпатія молодих, а майнові інтереси родин [8, с.27; 17, с.25]. Взаємодопомога членів подружжя відіграла

важливе значення у егалітарній сім'ї, якою переважно була українська сім'я. Саме взаємодопомогою, взаєморозумінням і взаємопідтримкою замінялися у повсякденному подружньому житті поняття любові і кохання. Пріоритетним у відносинах залишалося поняття „жаліти”, яким окреслювали ту частину жіночої роботи або діяльності, де чоловік їй допомагав за власним бажанням або з необхідності. Проте іноді жінці доводилося перебирати на себе чоловічі повноваження, щоб прогнати сім'ю. Це було можливе не лише у разі смерті чоловіка, але ще при його житті, коли він з певних причин не виконував своїх обов'язків господаря (пияцтво, марнотратство та ін.) або громада позбавляла його цього статусу [9, с.159-161].

Австрійське законодавство, подібно популярному у Європі Кодексу Наполеона, визначало чоловіка главою сім'ї, якому належить право вести господарство (ст. 91). Він мав право вимагати від дружини слідувати за ним при зміні постійного місця проживання, допомагати йому у веденні господарства і набутті засобів для його потреб (ст. 92) [12, с.27-28]. Тим самим на обов'язки жінки дивилися як на другорядні, підпорядковані інтересам сім'ї. Ці положення знаходили повну підтримку в суспільстві завдяки абсолютно анемічним нормам звичаєвого права, яке покладало на чоловіка відповідальність за міжсімейні відносини, виховання сім'ї, ефективність виробничої діяльності, опікування особистим життям сім'ї [3, с.237].

На сторожі таких порядків стояла сама громада. На Гуцульщині вважали, що газда є паном всього в родині, а жінка мусить безумовно слухати його і віддавати йому належну честь. Виявлення честі проявлялося навіть в тому, що коли подружжя йшло вулицею, то чоловік мав іти наперед, а дружина за кілька кроків позаду [17, с.31]. Якщо потрібно було нести якийсь тягар, то зазвичай його звалювали на жінку. Верхового коня, як правило, використовував чоловік, в той час як жінка йшла поруч пішки [8, с.27]. Чоловік ніс відповідальність перед громадою за поведінку дружини, як засвідчують матеріали судових розглядів, саме його в першу чергу звинувачували і карали за її негідну поведінку і вчинки [3, с.233-240]. Соцієвікова асиметрія у сім'ї полягала і в можливості застосування фізичної сили чоловіком до дружини, адже на рівні звичаєвих норм він мав право фізично карати дружину за негідну поведінку (легковажність, зраду, непокору, лінивість та марнотратність) [10, с.130]. Однак, незважаючи на таке підлегле становище, саме дружина голови родини, її авторитет і господарська роль в сім'ї обмежували владу чоловіка.

В той же час спостерігалися і випадки інверсії влади у подружжі, коли жінці вдавалося завдяки своєму розуму, винятковим господарським здібностям чи через інші переваги над чоловіком стати фактичним лідером сім'ї [9, с.152]. Мати могла вступити в права розпорядниці по господарству, коли чоловік служив у війську, подався на заробітки, помер або позбавлений права господарювати через марнотратство і руйнування господарства [6, с.167].

Проживала ж сім'я зазвичай у домі свекра, якщо за шлюбною угодою виділ відбувався не одразу [17, с.31]. У разі виділу нова сім'я будувала окремих дім

або на батьківському подвір'ї, або ж на виділеній землі, а утворене внаслідок виділу господарство ставало цілком автономним і незалежним [6, с.208]. На західноукраїнських землях земля, надана дочці в придане, використовувалась для будівництва дому для нової сім'ї [1, с.318]. Дружина не змінювала місця проживання у випадку, коли мала власне господарство або чоловік ішов у прийоми до її батьків [6, с.264-265].

Особливу увагу Кодекс приділяв правам жінки, яка вступала в шлюб. Вона отримувала прізвище чоловіка, здобувала право користуватися правами і перевагами його стану, не втрачаючи їх під час вдівства (ст. 92). Зокрема, інтерес представляє ст. 91 Кодексу, яка передбачала право дружини на гідне утримання з боку чоловіка та його зобов'язання захищати її права і вести її справи як судові, так і позасудові [12, с.27-28]. Це не суперечило звичаєвій традиції українців, яка залишала за чоловіком відповідальність перед громадою за сім'ю. У разі негідної поведінки чоловіка, усунення його від управління господарством і виконання зобов'язання по утриманні сім'ї, дружина мала право перебрати управління до своїх рук. Водночас, важливе значення у народній юридичній традиції мало т. з. дорадче право жінки: без згоди дружини домогосподар не мав права відчужувати майно [5, с.152,224]. Це право впливало з майнового статусу дружини на момент укладання шлюбу та довічного права власності на свій весільний посаг, що збільшувало її авторитет і визначало самопочуття у новій сім'ї [10, с.126].

Оскільки шлюби укладалися лише з допомогою церковної процедури, то за Кодексом, для їх легітимності вони мали відбуватися за тими спеціальними приписами, які у цьому випадку були розроблені християнськими церквами. Укладанню шлюбу мало передувати його оголошення за церковними правилами, яке було дійсне протягом 6 місяців (ст. 69, 75), та урочисте виявлення згоди (ст. 75-77) [12, с.21-24]. Кодекс не передбачав обов'язковості заручин. Вони, як і домовленість про шлюб, не були законним зобов'язанням для укладання шлюбу та не мали серйозних юридичних наслідків, крім фактичних витрат потерпілої сторони (ст. 45-46) [12, с.16]. Натомість українська народна правосвідомість розрізняла церковний шлюб і весілля. Вінчання не ставало основою для спільного життя, тож лише після виконання всіх весільних обрядів пара в правосвідомості громади ставала легітимним подружжям. Це особливо помітно, коли вінчання відбувалося або без згоди батьків, або за тиждень до самого весілля. В останньому випадку лише після проведення весільних обрядів молода могла переїхати в дім чоловіка [4, с.169].

Створення нових сімей за звичаєм відбувалося з урахуванням матеріальної можливості їх існування в майбутньому, тож передшлюбні обряди передбачали і вирішення питання про матеріальну основу нової сім'ї з урахуванням земельної, речової та грошової власності батьків [1, с.314]. Серед усієї схеми передвесільної обрядовості (розвідини-сватання-оглядини-заручини) важливе місце відводилось сватанню, яке залишалось навіть при скороченні обрядовості. Саме

під час сватання (змовин, оглядин тощо) сторона нареченого і сторона нареченої домовлялися про різні майнові аспекти (розмір приданого та умови, на які йде донька) і технічні моменти проведення весілля. Самі молоді, як правило, участі в угоді не брали, оскільки неодружена молодь до шлюбу не мала господарської самостійності, тож не могла самостійно представляти свої інтереси в угоді, яка значною мірою мала матеріальний контекст [6, с.365-366,384]. Іншою причиною укладання шлюбних договорів між родичами молодих було те, що в українців шлюби укладались досить рано: у віці 20-21 рік для хлопців, які не служили у війську, і від 14 до 18 років для дівчат, в той час як повноліття за Цивільним кодексом наставало у 24 роки і закон визначав опіку батька над майном заміжньої доньки до досягнення нею повноліття (ст. 175) [1, с.314; 12, с.9,53,346]. На відміну від закону, звичаєве право визнавало „згоду” („слово”) – домовленість про одруження, легітимною угодою, розірвання якої потребувало компенсації не лише матеріальних збитків, але й моральних. Однак у ХІХ ст. компенсація виплачувалася переважно у випадку відмови від весілля з боку молодого [17, с.26].

Надання приданого доньці, як і випосадження сина було обов'язком батьків як за Цивільним кодексом (ст. 1220, 1231), так і за звичаєвим правом, але обидва визнавали причиною відмови у випосадженні або приданому шлюб без відома і згоди батьків [12, с.346-347,349; 5, с.336-337]. Іншою причиною звільнення батьків від надання посагу і випосадження була їх матеріальна скрута. Так, ст. 1221 передбачає вирішення цього питання у судовому порядку на випадок, якщо дитина буде їх вимагати. В законі також передбачено, що незаконнонароджена донька може вимагати посаг лише у матері [12, с.346]. За звичаєвим правом, від випосадження могли відмовитися бідні батьки, які жили переважно з тимчасових заробітків [1, с.319]. У випадку смерті батька, придане давалось матір'ю або братом, воно могло бути надане і зятем-приймаком, як це часто передбачалось в умовах про приймацтво, та не могло бути меншим за придане уже виданих старших сестер [5, с.209; 1, с.316].

Якщо Цивільний кодекс Австрії в ст. 765 формально визнавав рівність статей при отриманні спадку [12, с.225], то за звичаєвим правом єдиним стабільним майновим правом жінки було отримання приданого при заміжжі. На західноукраїнських землях придане мало різні назви: „посаг” (Галичина, Карпати), „віно” (Гуцульщина, Буковина), „дзестра” (Буковинське передгір'я), „виправа” (Стрийщина). Посаг давався за молодою і включав в себе традиційну скриню і, залежно від заможності, щось з худоби, овець, а в багатих сім'ях і частину ґрунту. Натомість в бідних багатодітних сім'ях віно молодої складала лише здобута працею в наймах заробітчанська скриня [6, с.176-177,228].

В українській традиції зустрічалось різне ставлення до приданого:

– індивідуальне майно жінки, користуватися яким у новій родині могли лише з її дозволу;

– індивідуальне майно жінки, право користуватися яким поширювалося на всю родину, а вона не могла ним розпоряджатися без згоди чоловіка;

– передавалося у сімейний фонд і глава сім'ї мав право розпоряджатися на свій розсуд [5, с.210-211].

Загалом же спостерігалася традиція, за якою подружжя управляло власністю спільно, а повний сепаратизм панував лише щодо предметів одягу. Надана ж у придане земля записувалась у кадастрову книгу на ім'я жінки [8, с.28]. Така неоднозначність щодо жіночої власності була пов'язана з тим, що у придане входили предмети суто жіночого користування. Щодо худоби, яка надавалася у придане, то вона була переважно молочна та годувала нову родину, але за нею продовжувала доглядати жінка. Дослідниця М. Гримич характеризує придане, що не було повною власністю жінки як трансферне майно, оскільки жінка виступала лише юридичним передавачем цього майна з однієї родини в іншу через шлюб [6, с.231-232,176]. Така його специфіка і обумовлювала те, що у випадку смерті бездітної жінки, її придане поверталось до її батьків [8, с.29].

Цікаво, що австрійське законодавство визнавало чоловіка верховним розпорядником приданого лише на період шлюбу, проте після його смерті воно поверталось у повну власність дружини або її спадкоємців. Нерухомість же перебувала у власності дружини, а чоловік міг лише користуватися ним або ж компенсувати його вартість. Кодекс не визнавав усе майно спільною власністю після укладання шлюбу, тож для перетворення його у спільну власність подружжю необхідно було укласти спеціальну угоду. В іншому випадку кожний з подружжя зберігав своє попереднє право власності [12, с.348-350].

За звичаєвим правом теж існувала роздільна власність, але після народження дитини регламентувалася правоспадковість батьківської і материнської власності. Батьківське майно („батьківщина”, „отчизна”, „дідизна”) мало ознаки спадкового майна, яке передавалося по чоловічій лінії [1, с.317-318]. Тож доньки не мали права на батьківський родовий маєток, особливо якщо вони вже отримали належний посаг [8, с.29]. Натомість до „материнського” майна належало:

- 1) посаг (переважно рухоме майно, худоба, гроші, нерухомість);
- 2) особисті речі (одяг, взуття, прикраси тощо), придбанні для неї чоловіком за час заміжжя;
- 3) майно, зароблене нею особисто під час заміжжя (переважно гроші, предмети особистого користування).

Переважна відповідальність матері за підготовку приданого доньки спричинила своєрідну тенденцію, за якою придане передавалось по жіночій лінії. Це стосувалося насамперед скрині і молочної худоби, яка і становила не менше 95% „бабського” (жіночого) майна. Однак особливістю материнського майна було те, що його могли успадкувати за бажанням матері і сини. Зокрема, це стосується худоби, землі і грошей. Вони ж спадкували материне

майно при відсутності дочок. Виключне право спадкувати по матері мали її позашлюбні діти [6, с.183,188,234-35,237].

Відмінність трактування Кодексом і звичаєвим правом повноважень готівкового приданого полягала в тому, що перший визнавав чоловіка його повноважним власником, а звичай сприймав його як повну власність дружини. Навіть якщо чоловік купував худобу, то не лише вона, а її приплід вважався жінчиним. Часто за своє грошове придане жінка купувала частку землі, повною власницею якої вважалася і яку могла заповісти за власним бажанням [12, с.348; 1, с.319]. Тенденція до індивідуалізації майна жінки стала значно помітнішою на початку ХХ ст. [5, с.210].

Австрійське законодавство передбачало „зустрічне придане”, яке, хоч і не обов’язково, мало надаватися нареченій з боку нареченого для забезпечення і збільшення її приданого. Воно переходило у користування дружини після смерті чоловіка [12, с.348]. В українській традиції таку функцію виконувало „віно” – майно, яке записував на ім’я своєї дружини чоловік. Воно могло бути рівноцінне посагу нареченої або ж більшим. Та частина майна, що була більша за посаг, називалася „привінок” і не могла бути передана. На практиці „віно” означало спадщину жінки на випадок смерті чоловіка. Оскільки селянське придане було невелике, то воно нічим не забезпечувалося, а гарантією повернення приданого по смерті бездітної доньки чи при розлученні була усна шлюбна угода. Саме ж слово ввійшло в народну традицію і в гуцулів означало придане [7, с.7].

За традицією, спадок дружини після смерті чоловіка фактично обумовлювався віновим записом: все, що на ній записано, вона й отримувала у своє користування після смерті чоловіка. Загалом же становище вдови залежало від віку її дітей, їх „виділеності”, розмірів господарства та здоров’я. Вона могла стати розпорядницею майна (правонаступницею домогосподаря), могла залишитися при одному з синів на утриманні, могла передати частину землі тимчасово, поки не виростуть діти, братові покійного чоловіка [5, с.225]. Бездітна жінка не могла успадкувати земельну власність чоловіка, так само як бездітний чоловік – земельний посаг дружини, які обов’язково поверталися у власність роду [8, с.29]. Законними спадкоємцями земельних ділянок, за звичаєвим правом, могли бути тільки діти померлих.

Згідно з Цивільним кодексом Австрії подружжя мало право укласти між собою спадкову угоду, за якою могли заповідати взаємно або одна іншій спільно нажите майно (ст. 1177, 1233). Земля ж могла заповідатися не повністю, а лише частково, не більше $\frac{3}{4}$ спадщини. У випадках, коли залишалися діти, той з подружжя, хто залишився живий, отримував у пожиттєве утримання лише частину маєтку, який залежав від кількості дітей. Якщо було не більше 3 дітей, то отримував $\frac{1}{4}$ маєтку, а при більшій кількості спадкоємців частка відповідно зменшувалася [12, с.336,349; 1, с.320-321].

Права мачухи-вдови залежали від того, чи мала вона спільних дітей з покійним чоловіком. Так, при наявності спільних дітей вона могла залишитися в домі чоловіка або ж відділитися від своїх пасинків тією

частиною, яка припадає на її дітей. Коли ж спільних дітей не було, то спрацьовував принцип давності: могла отримати лише своє придане, або ж залишитися жити в домі чоловіка. Невідділенна вдова-невістка при бажанні відокремитися, зазвичай, отримувала частку чоловіка, яка передавалася її дітям. Бездітна ж вдова не мала права на чоловіче майно, але могла жити в домі свекра на його утриманні, а якщо бажала відділитися, то їй віддавали її придане і особисто зароблене майно. Після смерті невістки її придане поверталось в її сім'ю. Однак, якщо після смерті свекра родичів більше не залишалося, то майно відходило невістці [6, с.257-261].

Значні зміни в державне регулювання передання спадщини вносив цісарський указ 1914 р., за яким той з подружжя, хто залишався живим, отримував у власність $\frac{1}{4}$ маєтку незалежно від кількості дітей, половину власності у разі відсутності дітей і всю спадщину, якщо не було законних спадкоємців 1 і 2 лінії, а також дядьків і тіток померлого. Загалом, у заповітах того часу панувала тенденція, згідно з якою спадщина по батькові переходила повністю у власність дітей, які зобов'язувалися пожиттєво утримувати матір [1, с.320].

Загалом же сімейно-шлюбне право було однією з найконсервативніших частин цивільного права, тож потреба в його реформі у контексті Цивільного кодексу в Австро-Угорщині постала на порядку денному ще в кінці XIX ст. Значну роль у цьому відіграло поширення позитивістських, ліберальних, соціально-демократичних ідей, а також ідеології фемінізму. Проте, незважаючи на роботу створеного парламентом у 1906 р. комітету з реформування цивільного права, спротив консервативних сил і домінування традиціоналістських суспільних поглядів на подружжя і сім'ю блокували реформи. Відкладання ж реформи сімейного права на невизначений час навіть викликали акції протесту у Відні і Празі. Норми австрійського цивільного права практично без змін функціонували ще увесь міжвоєнний період на території ЗУНР, а згодом Польщі [10, с.105-106].

Таким чином, розвиток правової системи на західноукраїнських землях кінця XVIII – початку XX ст. відбувався шляхом централізації та уніфікації. Запровадження норм Цивільного кодексу Австрії сприяло перетворенню звичаєвого права на допоміжне джерело, до якого зверталися у разі відсутності відповідних норм у письмових джерелах або в практиці повсякденного життя села (громади). Офіційні закони та творені ними правова культура і правова свідомість поступово стали структурним елементом суспільного життя усіх верств. Але закон не охопив усіх суспільних відносин, які потребували регулювання, він надав звичаєві можливість заповнити ті прогалини, які ще залишалися у законі. Офіційне законодавство і звичаєве право збігалися у головних правових стратегіях щодо жінки. Зокрема, вона усувалася з публічного, громадянського життя, чітко визначався статус підпорядкованості у сімейно-родинній сфері, пріоритетним залишалася статусність щодо права власності. Законодавство Австрії, декларуючи рівність статей, у правовому трактуванні жінки зберігало патріархальні світоглядні засади. Натомість

у звичаєвому праві простежувалася тенденція до розвитку „паритетних” та „егалітарних” міжстатевих взаємин при загальному домінуванні патріархального типу культури і соціально-виробничих відносин.

Джерела та література: 1. Бегей С. Шлюбні угоди в селянському побуті Галичини в другій пол. ХІХ – на поч. ХХ ст. / Сергій Бегей // Народознавчі зошити. – 2001. – № 2. – С. 314-321.; 2. Глиняный В. П. Правовое положение замужней женщины с древнего времени и до конца ХІХ века: монография / В. П. Глиняный. – Одесса: Юридична література, 1999. – 316 с.; 3. Гошко Ю. Звичаєве право населення Українських Карпат та Прикарпаття ХІV-ХІХ ст. / Юрій Гошко; НАН України, Ін-т українознавства НАН України. – Львів: Ін-т українознавства НАН України, 1999. – 332 с.; 4. Гошко Ю. Г. Населення Українських Карпат ХV-ХVІІІ ст.: заселення. Міграції. Побут / Ю. Г. Гошко; АН Української РС, Держ. Музей етнографії та худож. промислу. – К.: Наук. думка, 1976. – 205 с.; 5. Гримич М. В. Звичаєве цивільне право українців ХІХ – початку ХХ століття / М. В. Гримич; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: Арістей, 2006. – 555 с.; 6. Гримич М. Інститут власності у звичаєвій культурі українців ХІХ – початку ХХ ст. / Марина Гримич. – К., 2004. – 587 с.; 7. Гримич М. Литовський Статут і звичаєве право (Про співвідношення кодифікованого права і звичаєво-правової традиції) / Марина Гримич // Етнічна історія народів Європи: зб. наук. пр. – К.: УНІСЕРВ, 2001. – Вип. 10. – С. 4–9.; 8. Кайндль Р. Ф. Гуцули / Р. Ф. Кайндль; пер. з нім. Зіновії Пенюк, [наук. ред. і післямова О. Масан]. – 2-ге вид., випр. і доп. – Чернівці: Молод. буковинець, 2003. – 198 с.; 9. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі друга половина ХІХ – початок ХХ ст. / Оксана Кісь; НАН України Ін-т народознавства. – 2-ге вид. – Львів, 2012. – 287 с.; 10. Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях ХІХ – першої третини ХХ ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст / Оксана Маланчук-Рибак; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Чернівці: Книги-ХХІ, 2006. – 499 с.; 11. Никифорак М. В. Австрійський закон як джерело права на Буковині (1787-1918 рр.) / М. В. Никифорак // Право в системі соціальних норм: історико-юридичні аспекти: матеріали 13 іст.-прав. конф., 20-22 трав. 2005 р., м. Чернівці / [редкол: П. С. Пацурківський (голова) та ін.]; Міжнарод. асоц. істориків права [та ін.]. – Чернівці: Рута, 2005. – С. 56-65.; 12. Общее гражданское уложение Австрийской империи 1811 г. / пер. Г. Вербловский. – СПб.: Типография правительствующего сената, 1884. – VII, 421, 118, III с.; 13. Омельченко О. А. Всеобщая история государства и права: учебник: В 2 т. Т. 2 / О. А. Омельченко. – Изд. 3-е, испр. – М.: ТОН – Остожье, 2000. – 496 с.; 14. Петрів Р. Право Австрії та Східної Галичини (70-ті роки ХVІІІ ст. – 70-ті роки ХІХ ст.) // Право України. – 2000. – № 6. – С. 117-118, 139.; 15. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: В 2 т. Т. 1. Основы / К. Цвайгерт, Х. Кётц; [пер. с нем. Ю. М. Юмашева]. – М.: Междунар. отношения, 2000. – 480 с.; 16. Шухевич В. Гуцульщина. Ч. 3 / Володимир Шухевич // Матеріяли до українсько-руської етнології / за ред. Хв. Вовка; Наук. т-во ім. Шевченка у Львові. – Т. 5. – Львів: з друкарні наук. т-ва ім. Шевченка, 1902. – 256 с.; 17. Dan D. Rutenii din Bucovina schiț etnografică / Dimitrie Dan // Analele Academiei Române: Memoriile Secțiunii Literare Memoriile Secțiunii Literare / Academia Română București. – Seria II. – Т. XXXV. – București, 1913. – P. 37-81.